MIRCEA ELIADE – TOPUSURI EXEMPLARE

Eugenia ZGREABAN
Grupul Şcolar de Chimie Industrială Piteşti

Abstract: *The present paper aims at analysing the way Mircea Eliade starts from some clear, immediate, coherent reality discovered with the means of the reporter as well as of the scientist who relates some personal experience. The more important the experience of the exemplary main topics are, the more they illustrate the analysis of the sacred: the sacred which is, for Mircea Eliade concealed in the profane. We took interest in the way the Indian experience could be exemplary also for later, when the bannished finds the inner "home" of his lost country.*
Key words*: profane, Indian experience, sacred, exemplary topoi*

Trebuie să observăm, pentru început, că nici o proză a lui Mircea Eliade nu este ruptă de imaginile unei realităţi pe care scriitorul a descoperit-o în preajmă ; în imediata sa apropiere. **Autenticitatea** e un concept care funcţionează cu succes în toată proza deceniului al patrulea al secolului trecut, dar niciunde, s-ar putea spune, ca în opera lui Mircea Eliade. Înainte de a scrie "literatură", de a pătrunde în perimetrul imaginarului, scriitorul cartografiază spaţiul din preajmă, geografia locurilor. Este interesat de imaginile oraşului, ale străzilor, ale caselor pe care le numeşte în literaura sa. Orice proză (sau aproape orice proză) a lui Mircea Eliade începe de la un "documentar" asupra lumii propuse cititorului. Ca un bun ghid, scriitorul ne conduce prin lumea sa – lume, ne sugerează el, atât de puţin cunoscută celui ce citeşte cartea. Iniţierea este legată şi de imaginile "necunoscutului" ale acelei lumi extraordinare cu care el vrea să ne facă cunoştinţă. Aşadar, scriitorul este, înainte de toate, un excepţional informator, educator, pedagog, ghid. Vrea să fie un ghid de încredere. Înainte de a fi scriitor, el este ziaristul care ne conduce în această lume – evident extraordinară. Înainte de a publica proze despre lumea în care intrăm, el este jurnalistul care ne conduce prin această lume. Jurnalistul, dar şi omul de ştiinţă – istoricul, geograful, expertul. Ne dă informaţii, iar informaţiile implică persoana întâi – jurnalul. Un jurnal care pune în valoare experienţa personală a autorului. Iar experienţa personală trebuie să fie pe măsura credinţei în valoarea scrisului şi în valoarea celui care oficiază literatura. Poate că prozele care pot ilustra **topografiile exemplare** în literatura lui Mircea Eliade sunt cele pe care le trăieşte departe de ţară. Primele dintre ele ni se par a fi cele despre India. Pentru această lucrare a noastră vom alege două texte paralele – **Secretul doctorului Honigberger şi Nopţi la Serampore**. Poate niciunde scriitorul nu ilustrează mai bine devenirea toposurilor lumii sale. Locurile în care a trăit trebuie să ilustrze o biografie teribilă. Dar şi statutul său de indianist, ca să spunem aşa, trebuie să ilustreze cunoştinţe fabuloase, nemaiîntâlnite în existenţa omului de

BDD-A5429 © 2006 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:38 UTC)

rând. Toposurile identificate de scriitor, de o banalitate evidentă la prima aparenţe, ascund secrete teribile. Pe care doar el, scriitorul, o-mul de ştiinţă le posedă.

Vocaţia extraordinarului l-a animat mereu pe marele scriitor care a debutat, adolescent, în **Ziarul ştiinţelor şi al călătoriilor.** Perioada indiană, cu istorii neasemuite, ţine de pasiunea exploratorie a marelui scriitor. În India îşi descoperă locul ideal pentru a-şi putea alcătui cărţile "marilor descoperir

Ce se întâmplă în **Secretul doctorului Honigberger**, ce se întâmplă în **Nopţi la Serampore?** Scriitorul vrea să dea impresia că a trăit aceste fapte. El, Mircea Eliade , autorul de jurnale, a participat la aceste fapte extraordinare pe care nu ar avea curajul să le relateze în altă formă: oamenii de azi n-ar fi dispuşi să creadă "ieşirea din timp", n-ar fi dispuşi să admită prezenţa acelui continent fabulos - Shambala . Ori, nuvelele vor să evoce – să divulge – pentru oamenii simpli ai acestui timp secretele unei lumi pe care, iată, el a cunoscut-o! El şi prietenii săi, el şi savanţii alături de care a fost în India, experţii acestui continent magic pot să depună mărturie!

Secretul doctorului Honigberger ne îndeamnă să credem o mărturie: el, Mircea Eliade, cel întors din India, expertul unor zone în care puţin au acces, este invitat să studieze jurnalul doctorului Zerlendi, care a dispărut. Expertul Mircea Eliade pătrunde în biblioteca doctorului, un ins care (după părerea lui Mircea Eliade) nu face altceva decât să repete isprava doctorului Honigberger. Recent a apărut volumul **Treizeci şi cinci de ani în Orient** a lui Johann Martin Honigberger (1) care ne arată cât de "autentic" era personajul pentru care a optat Mircea Eliade şi câtă apropiere de "experienţa indiană" ne propune scriitorul. Invitaţia la imaginar (ca în istoriile vechilor călători în Asia – de pildă a lui Marco Polo) are ca start biografia unui personaj real. Jurnalul doctorului Zerlendi ar fi putut fi al lui Honigberger dar şi al lui Mircea Eliade, ficţionarul.

Jurnalul conţine experienţe yoghinice extraordinare , accesibile unui număr foarte redus de oameni: experienţe care dematerializează, care dau invizibilitate "desăvârşiţilor". Doctorul Zerlendi a plecat în Shambala, ţinutul misterios al celor care conduc lumea, insula magică, paradisiacă, a fericiţilor.

> "Cunosc acum drumul Shambalei. Ştiu cum se ajunge acolo. Mai pot spune încă ceva: au ajuns acolo de foarte curând trei oameni din continentul nostru. Fiecare a plecat singur şi a ajuns în Shambala prin mijloace proprii. Olandezul a călătorit chiar fără să-şi ascundă numele până în Colombo. Ştiu toate lucrurile acestea din lungile mele transe, când văd Shambala în toată măreţia ei, văd minunea aceea verde între munţii acoperiţi de zăpadă, casele acelea ciudate, oamenii aceia fără vârstă, care-şi vorbesc atât de puţin, deşi îşi înţeleg atât de bine gândurile dacă n-ar fi ei, care să se roage şi să se gândească pentru toţi ceilalţi, continentul întreg ar fi zguduit de atâtea forţe demoniace, pe care lumea modernă le-a dezlănţuit de la Renaştere încoace.(……) Dacă ar şti oamenii că numai datorită forţelor spirituale emanând din Shambala se amână mereu acea tragică schimbare de axă a globului, pe care geologia o cunoaşte foarte bine, şi care va prăvăli lumea noastră în ape, scoţând cine ştie ce continent nou…." scrie doctorul Zerlendi pe ultimele pagini ale jurnalului său.

Motivul **Călătoriei extraordinare** este prezent aproape în fiecare proză importantă a lui Mircea Eliade. Fiecare dintre personajele sale, principale sau secundare, parcurge un

BDD-A5429 © 2006 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:38 UTC)

traseu care poate fi al inițierii, al ispășirii. Fiecare dintre experții, magii, înțelepții lui Eliade sunt posesorii unor cunoștințe secrete , obținute după o Călătorie. Fundamentală pentru Mircea Eliade, experiența indiană este prima care unește ideea de topografie profundă cu ideea de Călătorie spre universul originar(2)

In **Nopți la Serampore** personajele care îi sunt alături se numesc Bogdanof, fost consul al împărăției țariste la Kabul și Teheran, cel de la care Naratorul (Mircea Eliade!) ia lecții de persană și van Manen, secretarul Societății asiatice din Bengal. Sunt la Calcutta de mulți ani și au adunat experiență. Bogdanof a rămas la Calcutta după căderea Imperiului a cărui consul a fost, van Manen are o vechime mai mare ("Era un olandez trecut de mijlocia vieții , venit în India în prima lui tinerețe, și, ca mulți alții rămas pentru totdeauna în mrejele ei. Se îndeletnicise vreo douăzeci și cinci de ani cu studiul limbii tibetane, pe care o învățase ca nimeni altul, dar pentru că era leneș și îi plăcea să trăiască bine, publicase foarte puțin. Se mulțumea să cerceteze pentru propria lui bucurie de a cerceta și de a învăța"). Să înțelegem că suntem în jur de 1930 și că autorul ne dă întâlnire cu apropiați ai săi. Apropiații săi care sunt personaje reale.

Personajele care vor să rămână în India,cei dedicați studiilor apar în toate cărțile lui Mircea Eliade. Din ginta lor, Mircea Eliade îi va evoca mereu: sunt oamenii științei, ai scrisului, a "aventurii extraordinare" Mircea Eliade este întotdeuna solidar cu savanții, cu cercetătorii, cu cei care se sacrifică în numele științei. În **Isabel și apele diavolului** apare Stella Kramrisch, în în **Maitreyi** Surendranath Dasgupta, Tagore etc. Mircea Eliade va scrie cu devoțiune despre savanți – va elogia orientaliștii, oameni care se sacrifică în numele acestei științe. Câtă tinerețe sacrificată pentru Hitopadesa! va exclama într-unul dintre cele mai frumoase jurnale ale sale, **Șantier.** Jurnalele sale vor stărui asupra efortului, asupra travaliului, asupra chinului de a învăța. Dacă nu ai o memorie de mandarin, nu trebuie să te apuci de orientalistică, îi va spune profesorul învățăcelului în **Tinerețe fără tinerețe.** Elevul n-are "o memorie de mandarin" și naufragiază în provincie.

Așadar, Naratorul, Bogdanof, van Manen fac parte dintr-o lume extraordinară, înzestrată cu calități de excepție. Sunt savanți ignorați, sunt intelectuali ai marii performanțe. Experiența lor neobișnuită e cu atât mai importantă cu cât e trăită de buni cunoscători ai locurilor: ei nu au cum să fie trișați. Nu pot să se înșele. Dar fiind veniți "din alte locuri, nu pot să cuprindă totul. Swami Shiwananda, și el personaj real, și el întâlnit de Mircea Eliade în India (despre el Eliade va scrie în repetate rânduri, cu mare admirație) îi va descifra Naratorului misterul teribilei aventuri. Și va fi gata să-i repete, prin forța lui interioară, nemaipomenita întâlnire.

Locul este important pentru Eliade, fiindcă îndeamnă la aventură. E neobișnuit, "magic". Există o "Calcutta magică " în scrierile cu subiect indian ale lui Eliade:

> "Pentru mine, robit de magia nopților Calcuttei, nesățios să le trăiesc cât mai divers, căci îmi plăcea să alternez nopțile zgomotoase ale cartierelor indigene cu nopțile de toală singurătate în imensul parc al Maidanului sau la Lacuri: unde uitam că mă aflu la marginea unui oraș cu mult mai mult de un milion de locuitori – pentru mine, spun, tovărășia cu Bogdanof și van Manen a fost o încântare"

Van Manen, cel mai în vârstă, îi invită la Serampore. Serampore se află la 15 kilometri de oraș. Budge, un prieten al lui Van Manen are acolo un bungalov. Ca să ajungă acolo, trece printre ruine.

BDD-A5429 © 2006 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:38 UTC)

"Nicăieri ruinele nu sunt mai melcancolice decât în India., deşi ele nicăieri nu sunt mai puțin lugubre, căci le înfioară o viață nouă, mai dulce şi mai muzicală, a ierburilor, a lianelor, a şerpilor şi licuricilor. Îmi plăcea să rătăcesc prin Chadernagore, pentru că întâlneam acolo o **istorie pentru totdeuna moartă în restul Indiei**.(s.n.)……Regăseam aici peisajul vetust al pionierului glorios, reînviam viața lui aventuroasă, îmi închipuiam traiul lor de legendă……"

Întreg deceniul Mircea Eliade va fi preocupat de camuflarea sacrului în profan. De felul în care ruinile, urmele civilizațiilor vechi conservă spiritele, şansa celor vii de a coborî în trecutul îndepărtat. **Domnişoara Christina** este nuvela în care lângă pictor apare arheologul: locul trebuie pus în valoare fiindcă poartă rămăşițele unei vechi civilizații . Spune arheologul:

"….am reluat vara aceasta săpăturile de la Bălănoaia. E un nume care nu vă aminteşte prea multe lucruri, dar staționea protoistorică de la Bălănoaia are oarecare însemnătate pentru noi românii. S-a găsit acolo un lebes celebru, un mare bazin ionian….."

Marele savant Suren Bose la marginea pădurii ar putea efectua practici tantrice. Sau s-ar putea să fie în căutarea unui loc pentru efectuarea practicilor tantrice.
"Şi pentru că nimeni nu luă în serios vorbele mele, stăruii. Ştiam, din cele citite, că unele meditații şi rituale tantrice au nevoie de un peisaj cutremurător: cimitirul sau locurile unde se ard morții. Ştiam că, uneori, cel care e inițiat în ritualurile secrete trebuie să-şi dovedească stăpânirea de sine rămânând o noapte întreagă concentrat lângă un cadavru…"

Pădurea este unul dintre locurile preferate ale lui Mircea Eliade. Felul în care pădurea poate fi şi labirint, şi sumă a copacilor care leagă pământul de cer, şi spațiu în care străvechimile să se pună în valoare cu o forță nouă, şi loc care să ascundă şi să protejeze o anumită istorie favorizează conservarea enigmei. Misterul este protejat de vegetațiile care ascund, camuflează, ocultează. Vom descoperi păduri în principalele cărți ale lui Mircea Eliade. În **Noaptea de Sânziene** tot ceea ce se întâmplă important în istoria cuplului are loc în pădure: în pădurea Băneasa şi în pădurea pariziană. Şi una şi cealaltă sunt la marginea marilor oraşe. Ca şi pădurea din nuvela **Nopți la Serampore:**

"Ne-am mai uitat odată înapoi, şi l-am văzut cum intra în pădure.Peste câteva sute de metri, lăsam şi noi şoseaua principală, apucând drumul spre stânga, spre bungalovul lui Budge. "

Locurile capătă o conotație specială noaptea:

"În seara aceea am vorbit mult despre întâmplare , numai noi trei, căci Budge rămăsese la Calcutta. Ca de obicei…..noi am pornit să ne plimbăm în jurul eleşteului. Era penultima noapte înainte luna plină. Călcam toți în neştire, amețiți de fumegarea aceea nevăzută de miresme care ne învăluia tot mai puternic, cu cât ne înfundam în pădurea de cocotieri. (……..) Tăcerea ajunse acum înspăimântătoare, şi parcă firea întreagă încremenise sub vraja lunii, şi clătinarea unei ramure ne cutremura, atât de bine şi firească ni se părea tresărirea şi mişcarea aceasta în această fără de pomină oprire în loc.

BDD-A5429 © 2006 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:38 UTC)

- Cum să nu-ți pierzi mințile într-o asemenea noapte, şopti târziu Bogdanif. Frumusețea asta e prea cumplită ca să nu fie vinovată. Omul n-are dreptul să cunoască asemenea minune decât în paradis. Pe pământ, orice frumusețe de acest fel e o ispită diavolească."

Într-un fel, Mircea Eliade şi-l recunoaşte pe Eminescu ca precursor. Eminescu a fost primul român cu preocupări complexe pentru India, budism, gramatica sanscrită, filozofie indică. Poeme ale sale îşi au rădăcini în Vede, Upanişade. Celebra poezie **Scrisoarea I** începe cu o cosmologie inspirată de vechi texte indice. Este demn de subliniat faptul că nici un scriitor român nu îşi asumă modelul eminescian cu intensitatea, cu frecvența cu care şi-l asumă Mircea Eliade. In celebrul său studiu **Insula lui Euthanasius,** tipărit întâi în Revista Fundațiilor Regale, nr. 7 din iulie 1939) , reluat în volumul **Insula lui Euthanasius,** Fundația regală, 1943) "deconspiră" o topografie care îl va fascina şi pe el.

Pornind de la observația că "Scrisoarea bătrînului sihastru, cu care începe capitolul III din **Cezara,** cuprinde, fără îndoială, cea ma desăvârşită viziune paradiziacă din literatura românească", Mircea Eliade va recapitula imaginea locului:

> "De altfel , chiar din descrierea lui Eminescu , insula lui Euthanasius ne apare miraculoasă. Nu prea depărtată de mal, ea pare totuşi pustie. Anevoie de crezut că alți cercetători nu vor fi descoperit, înainte de Euthanasius, peştera şi mica deschizătură ce conducea înăuntru insulei. Cezara reuşeşte să pătrundă acolo cu destulă uşurință. Este deci un tărâm accesibil anumitor oameni: celor care tind cu întreaga lor ființă către realitatea şi beatitudinea "începutului", a stării primordiale. Insulă paradiziacă, participând la o geografie mitică, ea poate fi , în acelaşi timp, o insulă a morții, asemenea acelor "insule ale fericiților" din antichitate, pe care locuiau anumiți eroi……"

Insula fericiților va fi unul dintre leit-motivele operei lui Mircea Eliade, strâns legat de **Tinerețe fără bătrânețe şi viață fără de sfârşit,** mitul central al scrisului eliadesc. Chiar coborârea în timp, cu o sută cinzeci de ani în urmă, într-un univers insular, evocă, deopotrivă, un paradis (locul e miraculos) şi o insulă a morții. Casa lui Nilamvara Dasa, personajele pe care le întâlnesc în aventura lor, par nişte **morți vii**:

> "….îl privii cu atenție pe Van Manen. Începuse şi el să fie tulburat de rostirea arhaică a lui Nilamvara, şi poate de privirile lui rătăcite. Acum, că îl puteam vedea mai bine, Nilamvara ni se părea într-adevăr straniu. Greutatea cu care se mişca, tresăririle acelea neînțelese care îi scuturau trupul la răstimpuri, ca prins de friguri, sticlirea nefirească din ochi, pumnii aceia pe care îi păstra necontenit încleştați – toate acestea începeau să ne atragă atenția. Felul lui de a ne privi era cu desăvârşire ciudat. Aveam uneori senzația că e împinms de o forță nevăzută, fără ajutorul căreia ar înțepeni, zâmbind foarte strâns, în fața noastră."

Evident, cei "întorşi în timp" trăiesc doar "neînlegerea", ieşirea în afara logicii obişnuite:

BDD-A5429 © 2006 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:38 UTC)

"Şi apoi nu înţelegeam ce se întâmplă în casa aceasta, destul de luminată,şi totuşi, pentru urechile noastre, pustie. Un asemnea eveniment – apariţias a trei străini în plină noapte – nu rămâne niciodată netrecut în seamă într-o casă indiană……"

Mortul viu ar putea fi , totuşi, o amintire eminesciană.

Am putea să adăugăm, între "confruntările cu clasicii" şi rătăcirile eroului din **La hanul lui Mânjoală.** Şi aici Naratorul va rătăci o noapte întreagă în jurul hanului, bănuind că a parcurs distanţe imense.

Opera sa, scrisă de-a lungul a şase decenii, cuprinde nuvele, romane, piese de teatru, literatură memorialistică, lucrări de indianistică, mitologie, folclor, etnografie, sociologie, antropologie, studiu de istorie a religiilor, autorul aducând contribuţii esenţiale în fiecare din aceste domenii. Ceea ce este impresionant într-o creaţie atât de diversă, în care literatura se conjugă cu ştiinţa, este unitatea ei, pe care Eliade o definea ca pe o „Coincidentia oppositorum. Marele tot. Yin şi Yang".

Note

1. Johann Martin Honigberger**,** *Treizeci şi cinci de ani în Orient* Cuvânt înainte de Arion Roşu. Ediţie, studiu introductiv, note, addenda şi postfaţă de Eugen Ciurtin. Traducere de Eugen Ciurtin, Cuprian Lupu şi Ana Lupaşcu. Ed. Polirom, 2004

2. India esenţială în Mircea Eliade**,** *Încercarea labirintului***,** Traducere şi note de Doina Cornea, Ed. Dacia, 1990 pp. 35-60

Bibliografie

DME I-V – „Dosarul" Mircea Eliade, vol. I (1926-1938), *Cu cărţile pe masă,* vol. II (1928-1944), *Elogii şi acuze,* vol. III (1928-1944), vol. IV (1929-1936), *Jos farsa!,* vol VI (1944-1967), partea I *Niet!,* cuvânt înainte şi culegere de texte de Mircea Handoca, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002

Eliade, *Jurnal* – Mircea Eliade, *Jurnal,* Humanitas, Bucureşti, 1993, vol. I-II

Eliade, *Memorii* – Mircea Eliade, *Memorii,* Humanitas, Bucureşti, 1991, vol. I-II (reed. 1998)

PF I-V- Mircea Eliade, *Proză fantastică,* ediţie de Eugen Simion, vol. I-V, Editura Fundaţiei culturare române, Bucureşti, 1992

SDH – Mircea Eliade, *Secretul doctorului Honigberger,* Socec & co., Bucureşti, 1940

BDD-A5429 © 2006 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:38 UTC)